

16 июнь—

СССР-дин

Верховный Советине

выборлордын кўни

**АГИТАТОРДЫН
БЛОКНОДЫ № 6**

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

июнь 1974 j.

6 №

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын пропаганда
ла агитация бөлүги

АЗЫРАЛДЫ КӨПТӨДӨ ЭДЕРИ — МАЛ ИЖИН АРБЫДАДАРЫНЫҢ ТӨЗӨЛГӨЗИ

1974 жылда — тогузынчы бешжылдыктын планы бүдөр-
рин быжулайтан жылында — журт хозяйствонун ишчиле-
ри жаан творческий көдүрингилү иштеп турулар. КПСС-
тин Төс Комитединин декабрьский (1973 жылдагы) Пле-
нумынын жөптөриле, ол Пленумда ла быжыл 15 мартта
Алма-Ата городто торжественный жуунда Л. И. Брежнев-
тин айткан куучынында түп шүүлтелерле башкарынып,
колхозчылар ла областьтагы совхозтордын ишчилери
өткөн жылда алган једимдерин там көптөдөргө, журтхо-
зяйственный производствонун ончо бөлүктерин бийик
тебүлерле өскүрерин јеткилдеерге кичеенгилейт.

Журт јердеги ишчилердин социалистический мөрөйи-
нин озочыл јерлеринде малчылар туруп јат. Мал өскү-
рер көп саба бригадалардын ла фермалардын коллек-
тивтери эрчимдү, экономический төзөлгөлү молјулар ла
уткуй пландар јарадып алган. Мөрөйдин бу јангы озо-
чыл кеберинин амадузы — резервтерди канча ла кире
толо тузаланары, малдын продуктивностын там ла өскү-
рери учун, иштин арбынын ла производствонун астам-
кирелтелү болорын бийиктедери учун тартыжуга мал
ижинин ончо ишчилерин тартып алары.

Мал ижин оноң ары арбыдадар, оны эмдиги өйдөги

Горно-Алтайский
обком
1

индустриальный төзөлгөгө көчүрер сурактар партиянын организациялардын, советский ле журтхозяйственный органдардын, журт жердеги ончо ишчилердин ажарузында. Азыралдын төзөлгөзин ончо аргаларла тыгыдары, азыралдарды көптөдө эдери ле олордын чыгдыйын бийиктедери мында төс айалгалардын бирүзи болуп јат.

Бу өйдө өскүрип турган малдын продуктивнозын бийиктедер аргалар эм тургуза түгезе тузаланылбай јат деп, көп научный шинжүлердин јетирүлери ле озочыл хозяйстволордын практиказы көргүзет. Мынызы элден ле озо малды тойо азырабаганыла, рациондордын тогы јабыс болгоныла колбулу. Азыралда ток немелер јеткилинче ле көп жүзүндү болзо, малдын рационынын кеми ле чыгдыйы бийик болор. Бу тушта ол ток немелер мал күүнзеп јигедий бүдүмдү болотоны база јаан учурлу. Ойлөп-кемјүлөп койгон азырал малдын јангыс ла бийик продуктивнозын јеткилдеер эмес, је су-кадыгын да јеткилдеер.

Малдын азыралынын кемин ле чыгдыйын бийиктедери мал ижинин продуктивнозын көптөдө эдер төс арга болуп јат.

Малды коомой азыраганы хозяйстволорго јаан чыгым јетирет. Тоозына ла болуп өскүрер тушта јаш уй мал 2,5—3 те јаштуда јүк ле 250—270 килограмм бескелеп јат. Анайып азыраганда, малды этке табыштырары удап, көп азырал чыгымдалып, чеден-кажаган, улустын кўчи арбыны јок тузаланылып јат. Бу ок өйдө түрген тебүле (интенсивный эп-сүмеле) өскүрген мал 15—18 айлуда 370—400 килограмм бескелү болот.

Азырал јанынан сурактын аайына чыгар дегени — ол азырал культуралардын кыраларын да јарандырары, олордын түжүмин де бийиктедери, јуук јылдарда азыралдар аларын кезем бийиктедерге амадап, јерлик өлөң-

дөрдин продуктивностын да көптөдөри, азыралды белетеер, корыыр ла тузаланар жаңы эп-сүмелерди де элбеде тузаланары болуп јат.

Бастыра бу сурактар 1972 јылда партиянын обкомынын IX пленумында шүүжилген. Ол пленумда төс сурак «Общественный малга азыралды көптөдө эдери јанынан областной партийный организациянын задачалары керегинде» деп адалган. Пленум чокум иштер темдектеп алган, оларды бүдүргени 1973 те јылда азырал эдерин билдирүлү көптөдөр арга берген. 1973 јылда азырал эдери беш-јылдыктын өткөн јылдарда орто тооло эткенинен 30 процентке көптөгөн. Азырал 1972 јылдагызынан 640 мунцентнер азырал единицага көп эдилген. Областын алты аймагы өлөң белетеер планын беш-јылдыктын үч јылынын туркунына баштапкы ла катап бүдүрген. Планын жаңыс ла Майма ла Шебалин аймактар бүдүрип болбогон.

Сенаж, силос, азырал аш ла өлөңнин витаминду кулары өткөн јылдардагызынан чик јок көп эдилген, онызы кажы ла тын малды азыралла јеткилдеерин 6 центнер азырал единицага көдүрер арга берген. Беш-јылдыктын баштапкы эки јылында дезе условный кажы ла тын малга јүк ле 4 центнер азырал единица келишкен. Азырал эдери төс јанынан ненин шылтузында көптөгөн дезе, азырал белетеер иш төзөмөлдү өткүрилген, механизмдерле јакшы јеткилделген. 1970 јылда область ичинде 90 механизированный звено иштеген болзо, 1973 јылда 165 звено иштеген. Азыралды колдын күчиле белетеери там ла астап, комплексно-механизированный звенолорды тузаланары көптөп јат.

Өткүрилген иштин шылтузында областын јурт јердеги ишчилери жаңыс ла беш-јылдыктын баштапкы үч јылынын албатыхозяйствeнный планын бүдүргилеген эмес, је мал ижинин продукциязын көптөң эдер ле государство-

го садар деген социалистический молжуларын да бүдүргилеп койгон. Социалистический молжулар бу да жылда жеңүлү бүдүп турулар.

Азырал эдеринде сомдолуп келген жакшы темдек керегинде айдып тура, бисте көп резервтер эм тургуза тузаланылбай турганын јарт билер керек. Бис кыра јерлерди элбедери ле оморды канча ла кире жакшы тузаланары јанынан эмдиге ле ујан иштеп јадыс. Кыра јерлерден јылдын ла бастыра азыралдардын 70 процентин алып, малысты да кыштадып турзабыс, областьтын аймактарында кыра јерлер элбебей јат. КПСС-тин Төс Комитединин майский (1966 жылдагы) Пленумынын јөптөри кийинде кыра јерлерди элбедер аргалар бисте јеткилинче бар. Јаңыс ла калганчы беш јылдын туркунына јерди кургаткан ла суактаган шылтузында кыра 8 мун гектардан ажыра элбедилген, бу ок өйдө дезе 9300 гектар кыраны чабындар ла одорлор эдип койгондор.

Эмди севооборотторды тузаланарын эрчимдү өткүрер, кажы ла колхозто, совхозто мал ижинин специализациясын ла турган јерлерин шүүлтеге алып, кыралардын бүдүмин аайлап алар керек. Силос эдер ле аш-бобовый культуралардын кыраларын элбедерине јаан ајару јетирер керек, ненин учун дезе омор јаба бир гектар кырадан анчадала көп азырал единицалар ла курсак болуп бышкадый протеин берип јат.

Јер ижинин бийик культуразы учун бригадалардын, звенолордын тартыжузына ийде-күчтү јаңы тебү берер, јылыйтулар учун каруузына турарын тыңыдар керек. Алтыгы-Ојмондогы, Абайдагы, Мультадагы, Эјегандагы, Јолодогы совхозтор, јуртхозјайственный ченемел өткүрер станция, Қарл Маркстын адыла адалган колхоз бойларынын зоналарында бир гектар кырадан 15—20 центнер азырал единицадан алып турат, онызы коштой тур-

ган хозыаыстволордогызынан 4—6 центнер азырал единицага көп. Агрономдор Клавдия Васильевна Галицкая, Владимир Михайлович Мещеряков, Егор Григорьевич Кулагин, Ахас Агапеевич Чернаков, Маргарита Флегонтьевна Куюкина азырал эдерин тыгыдарына көп творческий күчин ле ийдезин салгандар. Бу агрономдор — шинжүчилер, олардын акту бойларынын творческий планлары науканын једимдерине, озочылдардын ченемелине ле бойларынын шинжүлерине тайанып, јердин арбынын бийиктедерге кичеенгенин көргүзип јат.

Партиянын райкомдоры, аймакисполкомдор, јуртхозяйственный органдар бастыра јангы, озочыл керектерди теренжиде шиндеп, бириктире јууп ла таркадып, онызына улусты план аайынча улам ла үредип турар учурлу. Сондоп турган хозыаыстволорды озочылдардын кемине јетире јангыс ла анайып көдүрер аргалу.

Областытын колхозторы ла совхозторы јаскы кыра ижин божодып койгон. Эмди кыраларды кичеерин өйлү-өйинде ле бийик чындыйлу өткүрери јаан учурлу. «Зигзаг» деп јенил ле орто тырмууштарла кыраларды кыртыштай тырмаарын, кыралап өскүрген культуралардын јолдорынын ортозын күбүредерин ле кыраларга удобреннелер ле гербицидтер чачарын лаптап өткүрер керек.

Кыраны тузаланарын јарандырары керегинде айдып тура, биске чабындарды ла одорлорды чын-чике тузаланарына, оларды төзиненг ала ла кыртыштай јарандырарына јаан ајару јетирер керек.

1973 јылда Турачактагы совхозто јарандырылган 344 гектар јердин кажы ла гектары 15 центнер азырал единица берген, 1 центнердин бойына турар баазы 4 салковой 34 акча болгон. Јарандырарынан озо дезе ол јердин кажы ла гектарынан јүк ле 3,5 центнер азырал единица келишкен, 1 центнеринин бойына турар баазы 7

салковой 25 акча болгон. Гектардын продуктивносты 4,5 катапка көптөгөн, азыралдын бойына турар баазы десе эки катапка шыдар астадылган.

Журтхозяйственин органдар, жер кургадар ла суактаар организациялар, хозяйстволордын башкараачылары ла специалисттери бастыра бар аргаларды тузаланып, 1974 жылда 600 гектар жерди кургадарын, 800 гектарда жер суактаар система тударын, 366 гектарда узак жылдарга тузаланатан культурный одорлор тюзөөрин, 20 мунг гектар жерди суулу эдерин ле 6,3 мунг гектар жерди тюзинен ала жарандыраарын жеткилдеер учурлу.

Азырал белетеер, сенаж салар, моноазырал, өлөңнин витаминдүү кулурын белетеер ле өлөңди кейге соктырып кургадар озочыл технологияда сүреен жаан резервтер бар.

Журт хозяйствонун областной управлениенин чотожыла болзо, жаңыс ла жерлик ле үрендеген өлөңдөрдү сенаж эдип тузаланарын 60 процентке элбеткени эмдиги түжүм тушта үзеери 660 мунг центнер азырал единица жууп алар арга берер, онызы 57 мунг гектар жерди кыра эдип тузаланганына түңей болор. Анча кире кожолта азырал областта үзеери 150 мунг тын мал тудар арга берер эди. Онын учун партийный комитеттер, журтхозяйственин органдар эскирип калган жаңжыгуларды жана баспай бузар учурлу. Мында куучын азырал белетееринин тюзөмөлин ле технологиязын тазылынан ала өскөртө тюзөөри керегинде өдүп жат. Онызына бисте бүгүн де ончо аргалар бар. Жаңыс ла оны тюзөөр, партийный көрүшле көрөр керек.

Мал ижинин продукциязын көптөдө белетеери керегинде КПСС-тин Төс Комитединин декабрьский (1973 жылдагы) Пленумынын некелтелерин жеткилдеерге амадап, быжыл областтын партийный организациязы журт жердеги ончо ишчилерди кажы ла гектардан 12 цент-

нерден ас эмес аш аларына, 190 мун тонна өлөң, 40 мун тонна салам, 280 мун тонна силос ло 60 мун тоннадан ас эмес сенаж белетеерине ууландырар учурлу.

Техника түрген көптөп турганы ишти төзөөрининг эски эп-сүмелерин чек таштаарын, технологияны өскөртөрүн некеп јат. Тангынан кижининг ижи бригаданын ижиле там ла көптөң солынат. Андый айалгада бир машина иштебей токой берзе, ончо механизмдер иштебей барар.

Азырал белетеер јаан каруулу өйдө партийный, советский, јуртхозяйственный органдар машинно-тракторный паркты ла јуртхозяйственный машиналарды тузаланарын јарандырарга амадап, комплексный механизация, ремонттын поточно-узловой эп-сүмезин элбеде тузаланары, наладчик-устардын болужыла технический јеткил-дештинг кеберлерин јангыртары ла диспетчерский јеткил-дештинг озочыл эп-сүмелерин тузаланары јанынан чокум программаны јүрүмге өткүрер учурлу.

Малчылар мал ижининг продукциязын көптөдө эдери ле государствого садары учун социалистический мөрөйді там ла элбеде өткүрип турулар. Азырал эдеечилер озорло коштой иштегилейт. Тогузынчы бешјылдыктын арткан эки јылында озор государствого 56 мун тонна эт, 27 мун тонна сүт, 5,5 мун тонна түүк садарын јеткил-деериле коштой, КПСС-тинг Төс Комитедининг декабрь-ский (1973 јылдагы) Пленумынын некелтези аайынча, 1974 јылда кажы ла хозяйство тургузылган јакылталарын 8—10 процентке ажыра бүдүрерине једип аларга бек сананып алгандар.

СССР-дин ВЕРХОВНЫЙ СОВЕДИНИНГ ВЫБОРЛО- РЫНА УТКУЙ

1974 жылда 16 июньда СССР-дин Верховный Соведине выборлор өдөр. Бу бистинг общественонун жүрүминде жаан учурлу политический керек. Орооннун ишкүчиле жаткандары выборлордын күнине политический бийик көдүрингиде ле иште жакшы једимдерле барып жадылар.

Туулу Алтайдын ишкүчиле жаткандары, бастыра советский албаты чылап ок, 1974 жылдын — бешжылдыктын бүдерин быжулайтан жылдын — албатыхозяйстванный пландарын ла социалистический молжуларын бүдүрери ле ажыра бүдүрери учун бастырасоюзный мөрөйдө эрчимдү туружып турулар. КПСС-тин Төс Комитеди СССР-дин бастыра избирательдерине, граждандарына эткен кычырузы омордын эрчимин там тынгытты.

Бу күндерде бистинг пропагандисттер ле агитаторлор кычырунун төс учурун ишкүчиле жаткандардын элбек калыгына јетирип, орооннун ичјанындагы жүрүминде ле тышјанындагы политикада, хозяйстванный ла культурный строительстводо, албатынын жадын-жүрүмин јарандыраарында бистинг једимдерис — ол героический ишмекчи класстын, мактулу колхозный крестьянствонун, албатынын, интеллигенциязынын, бастыра советский улустын эрчимдү ижинин једимдери деп јартап турулар. Эмди 1974 жылдын планын бүдүргени ле ажыра бүдүргени бу бешжылдыкты јенүлү божодорында төс учурлу болгоныла коштой, келер бешжылдыкта албатынын жадын-жүрүминин материальный аргаларын там јарандыраарын ла культурный кемин там бийиктедерин јеткилдееринде жаан алтам албатыга јартап турулар.

Городто ло јурттарда ишмекчи класс, јурт хозяйст-

вонын ишчилери, интеллигенция иштеги једимдерди там көптөдип турулар. Јарым жылдын планын выборлордын күнине бүдүрип салары учун Горно-Алтайсктын бөс со-гоочылары, кош тартар автотранспортный предприятие-нин коллективи, Акташтагы рудоуправлениенин цехтери ле бригадалары, көп строительный организациялар, жүс-тер тоолу ишмекчилер тартыжып турулар.

Бүгүңги күнде социалистический мөрөй чокум уулам-јылу, једимдү боло берди, мөрөйдин озочылдарынын че-немели элбеде таркадылат. Андый болуп турганы јакшы, ненин учун дезе, социалистический мөрөйдин төс амаду-зы — озочылдардын једимин бастыра улустын једими эдип алала, текши көдүрингиге једери. Кезик коллектив-терде јакшы једимдерлү озочылдарла коштой көп улус уйан иштеп турганы эмди де учурап јат. Социалистиче-ский мөрөй «Озочылдардын бүгүңги једими — эртен бас-тыра коллективтин болзын!» — деген кычырула төзө-лөр учурлу.

СССР-дин Верховный Соведине удабас өдөтөн выбор-лор — бистин государствобыстын жүрүминде политиче-ский јаан учурлу керек. Советский улус бу выборлорго Коммунистический партияны, онын ленинский Төс Ко-митедин күреелей бек турган бирлик биледе барып јады-лар. СССР-дин Верховный Совединин депутадына кан-дидаттар эдип албаты коммунистический партиянын ла Советский государствонын башкараачы ишчилерин, ком-мунисттердин ле партийный эместердин биригүзинин эн талдама улузын адап көстөди. Бу күндерде избира-тельдер СССР-дин Верховный Совединин депутадына кандидаттарыла туштажып турулар, туштажулар партия-нын ла башкарунын бирлигинин байрамы болуп өдөт.

Избирательный кампание једимдү өдөри массово-по-

литический ле пропагандистский иш элбеде тӱзӱлгӱнинен, бу ишти производственный участоктор, избирательдер јуртаган јерлер сайын ӱткӱргенинен камаанду болор.

Иогачтагы, Чаргыдагы, Шыргайтыдагы јурттарда ла городто ачылган ӱскӱ дӱ кӱп агитпункттарга избира- тельдер јилбиркеп келгилейт. Мында улус амыранар јакшы айалга тӱзӱлгӱн, лекциялар кычырылып јат, јӱ- зӱн-башка беседалар, јилбӱлӱ вечерлер ӱдӱт. Сурактар- лу вечерлерде хозяйстволордын, парторганизациялардын башкараачылары, Советтердин депутаттары тӱружат.

Областьтын эн артык агитаторлары: Кош-Агаш ай- макта «Кызыл Чолмон» колхозтын ветфельдшери Таха- нова Т. Н., Ондой аймакта Шибеедеги јурт библиотека- нын заведующийи Саданчикова Л. С., Турачак аймакта ченемел ӱткӱрер агашкомбинаттын инженер-технологы Вараксина З. Р., Улаган аймакта «Советский Алтай» совхозтын гл. бухгалтери Тойдонов И. Л., Кан-Оозы ай- макта «Ленинский наказ» колхозтын койчызынын бо- лушчызы Матина Т. С., Кош-Агаш аймакта «50 лет СССР» колхозтын фермазынын заведующийи Бухаров Ябога ла ӱскӱлӱри де избирательдер ортодо јаан тоом- јыда. Олор избирательдерди кандидаттардын биогра- фияларыла, выборлор ӱткӱрери керегинде ээжилерле таныштырып, мынын алдында ӱткӱн выборлордын кий- нинде ороондо, крайда, областьта, аймакта, хозяйстводо, предприятиелерде једимдерди куучындап турулар.

Олор калганчы тӱрт јылдын туркунына социалисти- ческий индустрия јангы, алдындагызынан бийик кемине чыккан, 1600 јангы јаан государственный промышленный предприятие иштеп баштаган, јангы бӱдӱмдӱ 16 мун ма- шиналар, оборудование, аппараттар ла приборлор эдил- ген, јангы бӱдӱмдӱ 13 мун промышленный продукцияны эдип чыгарары башталган деп куучындагылайт.

Бистин партиянын аграрный политиказы јакшы једимдер экелип туру. 1973 јылда јурт јерлердин ишчилери 222,5 миллион тонна аш јуунадып алган. Ол кирези көп ашты бис мынын алдында качан да јуунатпаганыс.

Горно-Алтайский автономный областта 1970—1973 јылдардын туркунына јер ижинен ле малдан текши алган продукция, онын алдында өткөн төрт јылга көрө, 15 процентке көптөгөн, ол тоодо эт иштеп алары 23, түк 9,8 процентке көптөгөн.

Өткөн төрт јылда областтын колхозторына ла совхозторына 838 трактор, 376 автомобиль, 15117 тонна минеральный удобрение садып алган. Областын јурт хозяйствозын өскүрерине государствонин ла колхозтордын капиталный чыгымдары алдында өткөн төрт јылга көрө 16,3 миллион салковойго көптөйлө, бастыразы 53,2 миллион салковой болды.

Өткөн јылдарда албатынын јадын-јүрүмин јаранды-рарында јакшы једимдерге једип алганыс. Кижии бажына реальный кирелтелер бу јылдардын туркунына ороондо 20,5 процентке көптөгөн, областта дезе 26,4 процентке көптөйлө, иштеп турган бир кижиге айына 123,2 салковойдон келишти.

Городто ло аймактарда 20 муннан ажыра кижии јангы квартирага кирген эмезе бойынын јуртап јадар аргазын јарандырган.

Мынан озо СССР-дин Верховный Советине өткөн выборлордын кийнинде бистин областта 8412 јерлү 33 јангы школ, 1435 балага 21 интернат, 325 балага детсадтар тудулган, 13 библиотека, 30 клуб тудулган, 6118 телевизор садылган.

Төрт јылдын туркунына обществонин бастыра политический өзүмин јарандырары, көп национальностьторлу

советский госу­дар­ство­ны тын­гы­да­ры, со­ци­али­сти­че­ский де­мо­кра­тия­ны өскү­ре­ри жа­ны­нан жүзүн-ба­шка ла жаан иш э­дил­ген.

Өткөн жылдар КПСС-тин XXIV съезди тургускан амыр-энчү­нин про­грам­ма­зын бүдү­ре­ри, со­ци­али­сти­че­ский на­жы­лык­тын ороон­до­ры­нын бир­ли­гин тын­гы­да­ры жа­ны­нан жаан жеңү­лер­ле тем­дек­тел­ген.

Пропагандисттердин, агитаторлордын, политинформаторлордын алдында турган задача — КПСС-тин Төс Ко­митеди СССР-дин из­би­ратель­де­рине, бастыра граж­дан­да­рына эткен кычы­ру­зы­нын учу­рын кажы ла из­би­ратель­ге жетирери. Бастыра мас­со­во-по­ли­ти­че­ский ишти улус­тын иштеги ле об­ще­ствен­ный жүрүмдеги эрчимин тын­гы­да­рына, жаңы мол­жу­лар алып, вы­бор­лор­дын кү­нин жакшы жеңү­лер­ле уткы­ры­на уу­лан­ды­рар керек.

Агитационно-пропагандистский иште партиянын ла Советский госу­дар­ство­нын ич­бой­ындагы ла тыш­жа­нын­дагы политиказын, КПСС-тин XXIV съездинин жөптөрүн, партиянын Төс Ко­митединин Пленумдарынын жөптөрүн албатыга терең­жиде жартап айдып берери керектү.

Агитаторлор жартамал иште КПСС-тин Төс Ко­митединин Генеральный качызы нөкөр Л. И. Брежнев амыр-энчү сүүген ий­де­лер­дин Москвада өткөн бастырателе­кейлик кон­г­резинде айткан куучынын, онын Алма-Атада өткөн торжественный жуунда ла ВЛКСМ-нин XVII съездинде айткан куучын­да­рын элбеде жартаар учурлу.

Калганчы жылдарда экономиканы, культураны өскү­ре­ринде, албатынын жадын-жүрүмин жарандыра­рында сү­реен жаан жеңү­лер­дин учу­рын кажы ла из­би­ратель билип ту­ра­рына једип алар керек. Беш­жыл­дык­тын төртинчи жы­лында албаты-хозяйство өзүп бараткан төс уулам­жы­ларды кажы ла из­би­рательге жартап берери жаан учурлу.

Партиянын Төс Ко­митединин декабрьский (1973 жыл.)

Пленумынын јөптөрине, КПСС-тин Төс Комитединин Кычырузына јаан ајару эдип, партийный организациялардын, советский ле хозяйственный органдардын, профсоюзный ла комсомольский организациялардын төзөмөлө јартамал бастыра ижин албаты-хозяйствонун ончо бөлүктери једимдү иштеерин, пландарды ла молјуларды бүдүрерин јеткилдеерине ууландырар керек.

Тын өзүмдү социалистический обществоны төзөп бүдүреринде КПСС-тин башкараачы учурин, коммунистический строительствонын задачаларын бүдүреринде, СССР-дин албатыларынын најылыгын тынгыдарында партиянын теоретический ле практический ижи кандый јаан учурлу болгонын јартаары — пропагандисттердин агитаторлордын база бир јаан задачазы.

Кезик јерлерде партийный организациялар, агитаторлор выборлорго белетенерин јангыс ла төзөмөл иштерди — избирательдердин списокторын тургузып, агитаторлорды он өрөкөлөр сайын үлештиргениле, өскө дө ооктеек иштер өткүргениле токтодып јадылар. Массово-политический иштер дезе каа-јаада лекциялар кычырганыла токтоп калат, онызы јастыра.

Выборлор өдөр алдында агитпункттарда элбек иштер ангылу план аайынча өдөр, олар ишкүчиле јаткандар ортодо политический иш өткүретен төс јер болор учурлу.

Агитпункттарда ла он өрөкөлөрдө өдүп турган агитационно-массовый ла пропагандистский иште анчадала выборлордо баштапкы катап туружып јаткан улуска социалистический жүрүмнин, советский демократиянын артыктузын јартаар, буржуазный моральдын, буржуазный демократиянын албатыны базынчыктаарына ууланган учурин иле-јартына чыгарып, јартаар керек.

Бу ишти өткүреринде мынан озо өткөн выборлор алдында өткүрген иштерди өткүрерге јараар. Избиратель-

дердин клубтары жарамыкту иш өткүрип жадылар. Олордо беседалар өдүп, кинофильмдер көргүзүлип, жылбүлү туштажулар, сурактардын ла каруулардын вечерлери болуп турганы жаан учурлу.

Быыл өдүп турган избирательный кампаниеде ишкүчиле жаткандардын көп коллективтери выборлор өдөтөн күнди жарымжылдык планды ойинен озо бүдүрер болуп молжондылар. Партийный организациялардын, агитаторлордын задачазы — озочыл коллективтер эткен бу жакшынак баштанкайды жарадып жөмөйлө, выборлордын күнин жозокту уткыыры учун мөрөйлөжип турган улустын тоозын көптөдөри.

К. И. ТИШКОВ,

ЖАЙГЫДА МАЛ СЕМИРТЕРИ

Откөн жылда малды жакшы одорлодып семирткен хозяйстволор жылдык пландарды бастыра көргүзүлөр аайынча ажыра бүдүрген. Совхозтор былтыр госуларството эт садар албатыхозяйстванный жылдык пландарын 101 процентке бүдүрген. Койдын бир центнер эдин иштеп алар баа областьтын совхозторында 78 салковойдон болгон, план аайынча 85 салковойдон болор учурлу. Ол жайгы одорды жакшы ла билгир тузаланганынын шылтузы болуп жат.

Арбынду ла семис эт иштеп алары учун тартыжуда былтыр Шебалиндеги, Барагаштагы, Кырлыктагы, Көксуудагы, Алтыгы-Оймондогы, Чолушмандагы ла өскө дө совхозтордын малчылары жаан көргүзүге жеткендер. Жагыс ла Шебалиндеги совхоз былтыр койдын 3918 центнер эдин саткан, бир центнер эт иштеп алар баа 67 салковойдон болгон. Ол пландалганынан 18 салковойго ас болуп жат. Хозяйство эт сатканынан арбынду кирелте алган.

Анчадала март айда чыккан кураандардын малданбайтандарын күскиде этке сатканы сүрекей кирелтелү болуп туру. Темдектезе, Көксуудагы совхоз былтыр март айдын кураандарын күске жетире тын кичееп семиртеле, 9000 тынды этке саткан. Кажы ла кураан орто тооло 31 килограмм бескелү болгон. Бу кураандардын бир центнер эдин иштеп алар баа былтыр 41 салковой 60 акчадан болды. Совхоз курааннын эдин госуларството сатка-

нынан 80 мун салковой кирелте алган. Улаган аймактын малчылары малды јайы-кыжыла одорлодып, иштеп алар баазы эн ле јенгил эт иштеп алып турулар.

Совхозтордын ла колхозтордын малы кыштан бы-
јыл былтыргызынан чик јок артык чыккан. Онон улам јайгы одорго чыгарып јаткан малдын кўчи былтыргызы-
нан јакшы. Ол малды тын семиртер задачаны бўдўрерин
јенгилтип туру. Хозяйстволордын башкараачы ишчилери
ле специалисттери, малчылары ла өскө дө ишчилери
өрөги айдылган айалганы јакшы тузаланарын эмди ле
сананар учурлу. Мыныла коштой, кажы одорды канайда
тузаланарынын, кажы малды кайда тургузарынын, кем
кайда, кандый малла јайлайтанынын пландарын база ка-
тап чокумдаганы сўрекей јакшы болор.

Тайгадагы телкем одорлорго чыгарып јаткан бастыра
малды зооветспециалисттер јазап шиндеп көрөр, ветери-
нарный профилактический иштерди бийик чындыйлу өт-
кўрер, оору малды эмдеер керек. Одорды шиндеп көрөр,
өлөндөрин ағылап алар, кажы ла үүр малды айдап бара-
тан јолдорды темдектеер, кажы ла турлуда мал сугарар
суу болорын јеткилдеер керек. Кажы ла турлуда чеден,
јабынчылу таскак, улус јадар јерлер болор учурлу. Тай-
гада семиртип турган мал бескелейтен бескелер боло-
рын база кичеер керек. Малга тусты кўске јетире јетке-
дий эдип тартып берери, малчыларга иште кийер кий-
им, эмдер ле өскө дө немелер берери јаан учурлу. Јайгы
одорго чыгарына белетениш май айда божоп калар керек.
Этке садар малдын үүрлерин төзөөринин ээжилерин бус-
паганы тузалу. Этке баратан кажы ла үүрде 180—200 уй
ла чар болгоны эптү. Јектеген уйларды бир аай үүрге
бөлип тургусканы јакшы. Кажы ла үүрди малчыга акт
аайынча колына берер. Актта кажы ла малды башка би-
чиир, номерлери тўшкенин катап номерлеп койор. Анай-

да ок малчыга одорды анылап берер. Кажы ла турлуда иштейтен малчыларга тайгадан түшсе бүдүретен ижин анылап берер керек. Олор малдын бескезин конокко канча киреден кожотонун, ишјал канча киреден болорын јарт билип аларын јеткилдеер.

Этке семиртетен малды чымылы ас, серүүн, је өлөнгир одорлорго чыгарганы јакшы. Анчадала эттенгир уйларды эн артык деген одорго чыгарар керек.

Койлордын түгин кайчылап турар өйдө олордын профилактический јунужын өткүрген кийнинде тайгага чыгаратан үүрлерди төзөөр, јектегендерин башка јууп, этке семиртетен үүрлер төзөөр керек. Жоон койлорды бир турлуда 800—1000 тыннан, кунан койлорды 1000—1100 тыннан, кураандарды 1000—1100 тыннан тургусканы эптү болор. Јайгы одорго чыгарып јаткан койлорды бескелеп, акт тургузар, кажы ла койчыга анылу јакылта берер.

Март айда чыккан кураандарды јайгыда энезинен айрыырын јарамыкту өйдө өткүргени сүрекеј тузалу болор. Темдектезе, јоон койлор кучаларга кожор өйгө јеткенче јакшы семирер, кураандары энезин эмерине иженбей, јакшы отоп, кышкы турлуга көчүргенче јакшы тынып, торныгып калар. Андый кураандар кышты јоон койлорло тен чыга берер аргалу болуп јат.

Јылкы малды јайгыда семиртерине јаан ајару эдер керек. Ненин учун дезе, ол баазы јенгил, јакшынак ла көп эт иштеп аларынын јаан резервтеринин бирүзи болуп јат. Ондой, Шебалин, Кан-Оозы аймактардын кезик хозяйстволоры јылкы мал өскүрерине ајаруны уйдадып турулар. Јылкы өскүрери јанынан Кырлыктагы совхозтын јылкычыларынын ла специалисттеринин ченемелдери тузалу. Мында зоотехнический иш, учет, кулундар өскүрери јакшы тургузылган. Олордын ченемелин тузаланып кажы ла айгыр јылкынын одорын анылап берер. Ан-

чадала этке садар эткен малга ајаруны тыгыдар керек.

Јайгы одордо иштеп турган малчыларга ишјалды ка-
жы ла тынды корыганы учун ишјал төлөйтөнinin орды-
на бескези кожулганынан көрө төлөйтөн ээжилерди эл-
беде тузаланар керек. Малчылардын моральный ла мате-
риальный јилбүлерин керектү кемине көдүрер керек. Ол
арбынду эт иштеп аларына јаан јөмөлтө эдер.

М. ЦЫБИН.

КОЛХОЗТЫН ПРЕДСЕДАТЕЛИ — ПРОПАГАНДИСТ

Курматов Николай Чилчинович он жылдан ажыра пропагандист болуп иштеп келген. Ол Ондой аймакта «Ис-кра» колхозтын председателинин ижине үзеери калган-чы үч жылдын туркунына марксизм-ленинизмнин төзөл-гөзин үренер школдо пропагандист болуп јат.

Онын угаачылары алдындагы жылдарда КПСС-тин историязын, политэкономия ла диалектический матери-ализмди, быјыл научный коммунизмнин төзөлгөзин үрен-ген.

Группанын улустары үредүзи јабыс колхозчылардан турган. Олордын көп сабазы научный коммунизмнин үре-дүзиле баштапкы ла катап танышкан.

Научный коммунизмнин теориязын үренери — онын ээжилерин угаачылар жүрүмде тузаланары, кажы ла ки-жининг эткен кереги кандый туза экелип турганын биле-ри, коммунистический күүн-тапту болуп, бойын ла өскө дө улусты коммунизмде жүрерге белетеери болуп јат.

Пропагандист үренетен материалды бойы терен би-лип, келер үредүде кандый сурактарга ајару саларын чокумдайла, оны улуска јарт болзын деп кандый эп-арга-ларга, темдектерге тайанып ајдарын бастыра јанынан шүүп алат. Ол материалды лекциялар кычырып, беседа-лар өткүрип јартайт. Анайып Николай Чилчинович үре-дүни чокум эдип өткүрет. Ижинде айландыра жүрүмнен угаачыларга таныш темдектер алып тузаланат. Ол улам

сайын олардын алдына сурактар тургузат: «Бу неден улам мындый болуп јат? Айтканаардан кандый шүүлте эдер арга бар?» Лекцияларда көргүзү пособиелер тузаланып, область ла колхоз ичинен солун темдектер, тоолор айдып берет. Јарт эмес сөстөрдү ле терминдерди алтай тилге көчүрөт.

Үредү јилбүлү өтсин деп, пропагандист ижинде жүзүн жүүр эп-аргалар тузаланат. Олардын бирүзи мындый. Кезик угаачыларга ол практический јакылталар берип јат. Көпти билер угаачыларга эмеш күч аңылу суракты айылга белетеерге берет. Темдектезе, «Коммунистический строительствоны научный башкарары» деген теманы өдөрдө, колхозтын ижин башкарарында текши баштан-кайдын учуры кандый, производствоны башкаратан иштин структурасын канайда јарандырар, онын тузазы незинде деген сурактар аайынча А. Т. Санановко јакылта берген.

Собеседование өткүргенде ол планнын бастыра сурактарын шинжүгө чыгарбай, а төс, керектүзин аңылап, угаачылар јилбиркеп, ончозы туружарын некеп чыгарат. Куучында бастыра улустар туружарына ајару эдип, сыраңай да унчукпастарын эрмек-сөскө кычырат. Курматов. Н. Ч. өдүп турган материалды ончо улустар билип алзын деп амадайт. Онын учун үредү јакшы өдүп јат.

Беседаларда кажы ла угаачы бойынын куучынында алдында өткөн материалды тузаланарын некейт.

Собеседованиелерде онойдо ок улустын бойы тангынан бүдүрген иштердин итогын база эдип јат. Угаачылар тетрадьтарына материалды айдар планы, төс шүүлтелерди, керектү цитаталарды бичип алгылайт.

Үредү јакшы өдөт. Јарталбаган, чала көрилген бир де сурак артпайт. Үезин Николай Чилчинович чокум айдып берет.

Ўредүлү жыл калас өтпөгөн. Ол тузазын јетирген деп айдар керек. Онын да учун улус политический өзүп, коммунизмди тözöp тударына эмдиги өйдө керектү сурактарды јарт билип, иштинг кемин онон ары тыгыдып иштейт.

Оны ўредүлү жылдын итогы јарт көргүскен. Шүүген сурактарга угаачылар карууны јакшы берип, бойынын билгинин көргүзип, куучынын колхозтын керектеринен, жүрүминен темдек алып айткандар.

Билгинин анчадала зоотехник Тобоев Кару, механик Холодилин Михаил, эчки кабыраачы Чулупов А., чабан Сарын М., табунщик Адаров Сергей ле онон до өскөлөри көргүскендер.

Ўредүни јакшы тözөгөнин, улустардын анда эрчимдү турушканын, пропагандисттин некенкейин ле күүнзегендү өткүргенин — угаачылардын научный коммунизмнин тözөлгөзин јакшы билип алганы керелейт.

В. КОНШИН

ҮРЕДҮЛҮ ЖЫЛ БОЖОП ЈАТ

Комсомолдор ортодогы политический үредүнинг жылы божоп јат. Быјылгы үредүлү жылдын учы «КПСС-тин XXIV съездинин јөптөрин — јадын-јүрүмге» деген лозунгла башкарынып өткүрген Ленинский зачеттын итогторын көрөтөн ойгө келижип јат.

КПСС-тин Төс Комитединин апрельский ле декабрьский Пленумдарынын, КПСС-тин XXIV съездинин, ВЛКСМ-нин XVII съездинин материалдарын жыл туркунына үренеле, билип алгандарын бешјылдыктын төртинчи жылынын задачаларын бүдүрерине канайда тузаланып турганы керегинде областьтын беш мунга шыдар уулдары ла кыстары нөкөрлөринин алдына отчет тудар.

Андый уроктордын бирүзи Майма аймакта Алтайский геофизический экспедицияда (пропагандизи нөк. Ваюков, комсомольский организациянын качызы нөк. Свечихин) анчадала көдүрингилү өткөн. Бу занятиеде јииттердин јангыс та политический үредүзинин итогторы эмес, је анайда ок олордын ижиндеги једимдеринин итогторы көрүлген.

Быјылгы политический үредүлү жылда политкружоктордын бастыразына јуугы бойларынын үредүлү программаларын учына јетире үренип салгандар. Темдектеп алза, үредүлү жылдын учында угаачылары јакшы, терен билгирлерин көргүскен кружоктордын тоозына Турачак аймактан пропагандист П. Т. Сумачаковтын кружогы, Ортолыктан пропагандист Б. Бедюрованын, Акташтан —

В. И. Чулкованын, Карл Маркстын адыла адалган колхозтон пропагандист Сабаева Тохнунын кружокторы кирет.

Өткөн жылдын итогтарынан ижин јакшы билип, үредүзинде бийик көргүзүлөргө јединип алган мындый мастер-пропагандисттерди темдектеер керек: Горно-Алтайск городтон пропагандист Н. И. Чайка, Майма аймактан — С. Е. Бирюлин, Көзүль јурттан — В. В. Потапова ла онон до өскөлөри. Бу пропагандисттердин политический билгирлери терен, ижинин ченемели јаан, байлык, олар занятиелерди бийик идеяно-теоретический кеминде өткүрип јадылар.

База бир јаан политический учурлу керек — ол комсомолдор ортодо эконоический үредү өткүрери болуп јат. Быјыл областта «Эконоический билгирлердин төзөгөлөри» деп комсомолдордын 83 кружогы иштеген, ондо 2292 кижии үренген. Бу кружоктордын угаачылары бистин эконоиканын закондорын ла төзөлгөлөрин јакшы билип алала, общественный производствоны олон ары јарандыра өскүрерине јөмөлтөзин јетирип турулар. Маймадагы моторлор ремонттор заводтын јиит ишчилери эконоический занятиелердин бирүзинде бойлорынын участогын јангырта оборудовать эдер јөп чыгаргандар. Бу иш бүткен кийнинде олардын ижинин арбыны чик јок бийиктеп, сменага алдындагы чылап 8—9 блоктон эмес, 24—28 блоктон эдип чыгарар боло бергендер.

Мындый кружоктордын үредүзин өткөн јииттер ижинде бар једикпестерди бойынын өйинде јоголтып, предприятиянин, цехтин, участоктын, бригаданын производствозынын эффективнозын там бийиктедери учун тартыжып турулар.

Областьта өткөн үредүлү јылда үренгендердин тоозынан беш мун јиит уулар ла кыстар комсомольский кру-

жоктордо, 2,5 мунгы партийный үредүде, 3,5 мунгы текши үредүлү энирги ле заочный школдордо, техникумдарда, вузтарда, мунга јуугы дезе коммунистический иштин школдорында ла экономический билгирлерди бийиктедер всеобучта үренгендер. Быјылгы јылда пропагандисттердин тоозы көптөгөн лө олордын методический мастерствозы бийиктегенин база темдектеер керек. Комсомолдор ортодо политический үредүни чике төзөп, занятиелерин јилбүлү ле бийик идейно-политический кеминде өткүрип турган пропагандисттер Кош-Агаш, Кан-Оозы аймактарда көп. Комсомолдордын үредүзине јаан ајарузын кийим көктөөр фабрикада ла СССР-дин 50 јылдыгынын адыла адалган колхозто комсомольский комитеттер јетирип јат.

Је областьтын кезик аймактарында јашөскүримнин политический үредүзине јеткилинче ајару эдилбей јат.. Турачак, Шебалин, Улаган аймактарда, Горно-Алтайск городто бу иш јаан једикпестү өткөн.

Областьтын көп аймактарында јииттердин марксистско-ленинский үредүзине болуш јетиретен методический советтер төзөлбөгөн, кезик аймактарда бар да болзо, олор комсомольский пропагандисттерге болушты ас јетирип јат. Темдектеп алгачын, Көксуу-Оозы, Майма аймактарда пропагандисттер марксистско-ленинский теорияны үренеринде методический јастыралар эдип, программный материалды ээчий-деечий өтпөй, темаларды анаң-мынаң ойып-чийип өткилейт. Пропагандисттерле јаантайын консультация өткүрип туратан секция комсомолдордын райкомдорында эмдиге ле јок, јангыдан пропагандисттер белетеер ишти көндөлөнгө божодып салгандар.

Комсомолдын комитеттери «Бистин Ленинский комсомол» деп кружокторго јүк ле үренип турган јашөскүримди алар эткени јастыра болуп јат, ненин учун дезе

иштеп турган јииттер бу кружоктын программазыла танышпай, анайда арткылап калат.

Комсомолдын райкомдоры, горком келер үредүлү жылга план тургузар тушта өткөн үредүлү жылда болгон једикпестерди ајаруга алып, јайгы өйдө пропагандисттер белетеерин, кандый кружокты кандый пропагандист өткүретенин — ончо бу сурактарды ажындыра шүүп, пландап алар учурлу.

Эмди, бешјылдыктын планын бүдүрерин быжулайтан төртинчи жылында, комсомолдын комитеттери, пропагандисттер, агитаторлор, политинформаторлор КПСС-тин XXIV съездинин ле ВЛКСМ-нин XVII съездинин јөптөринде тургузылган задачаларды бүдүрерине бар билгирин, бастыра арга күчин салып иштеер учурлу.

Р. САЙМУНОВА.

ЈАННЫҢ ЭҢ БИЙИК ОРГАНЫ

Советский Конституция аайынча ишкүчиле јаткандардын депутаттарынын Советтери бистин государствонын политический төзөлгөзи болуп јат. Јанды башкарары текши јанынан ологго берилген. Бистин ороондо јурт Советтен ала СССР-дин Верховный Соведине јетире јаннын 50 мунга шыдар органы төзөлгөн, ого 2 миллионнон ажыра депутат тудулган.

Советтер ажыра эл-јон государствонын керектерин башкарарына тазыгып јат. Кажы ла выборлордо депутаттардын 60 проценти солунат. Онын учун 1936 жылдан бери 20 миллионнон ажыра улус Советтердин депутады болгон.

Ороондо текшигосударственный сурактарды бүдүрер элбек полномочиелерлү государственный јаннын эң бийик представительный органы СССР-дин Верховный Соведи болуп јат.

Советский Конституциянын 36-чы статьязы аайынча СССР-дин Верховный Соведи төрт жылга тудулат. 1970 жылда 17 июньда туткан депутаттардын полномочиелери түгенип браатканы учун СССР-дин Верховный Совединин Президиумы СССР-дин Верховный Соведине 1974 жылда 16 июньда выборлор өткүрери керегинде Указ чыгарды. Выборлор өткүрери — јаан политический учурлу керек. СССР-дин сегизинчи катап тудулган Верховный Соведи төрт жылга шыдар иштегени Советский обществонын экономический, социальный ла духовный өзүми јанынан

КПСС-тин XXIV съезди жараткан жаан программазын бүүдүрери учун ишкүчиле жаткандардын өткүргөн тарты-жузынын ойине келишти. СССР-дин албаты-хозяйство-зын 1971—1975 жылдарда өскүрери керегинде 1971 жылда ноябрь айда чыгарган Закон СССР-дин Верховный Со-ведининг төс документи болуп жат. Бистин орооннын иш-күчиле жаткандары тогузынчы бешжылдыктын өткөн үч жылынын ла төртинчи жылынын баштапкы кварталынын пландарын бүүдүрип салды.

СССР-дин Верховный Советинг кажы ла сессиязын-да КПСС-тин ле Советский госуударствонунг тышжанын-дагы политиказыла колбулу сурактар көрүлип турган. Верховный Совет бу мындый ижиле КПСС-тин XXIV съезди тургускан амыр-энчүнинг улу Программанын бүүдү-рерине жөмөлтөзин жетирген.

Бастыра бүүдүм Советтерге — Верховныйдан ала журт ла поселковый Советтерге жетире — калганчы өткөн вы-борлордо жүстенг ажыра башка-башка национальность-торлу депутаттар тудулган. Ишкүчиле жаткандардын ка-лык-жонын Советтер ажыра обществонын ла госуударст-вонунг керектерин башкарарына туружарына тартып алып, социалистический демократияны бастыра арга-ларла өскүрип тура, Коммунистический партия бистин орооннын албатыларын госуударственный, хозяйствен-ный ла социально-культурный строительствонын суракта-рын бүүдүрер, бастыра нацияларды ла ук албатыларды бастыра жанынан өскүрер иште эрчимдүү туружарын жет-килдеп жат.

КПСС-тин Төс Комитедининг Генеральный качызы нөк. Л. И. Брежнев жаңы жерлерди тузаланарын башта-ганынын 20 жылдыгына учурлай Алма-Атада өткөн тор-жественный жуунда социалистический демократияны өс-күрери, эл-жон госуударствонунг ла обществонын керекте-

рин башкарарында эрчимдү туружары керегинде мынай-да айткан: «Партиянын XXIV съезди бистинг социалистический демократияны оног ары жарандылары жанынан бүдүретен иштерди чокум темдектеп алган. Ол иштерди бис өткүргенис, јана баспай ла чылаазыны јоктон өткүрерис. Оны бүдүрер тужында эл-јоннын творческий ийде-күчин чокум керектерге бүткүлинче ууландыларына, обществоны государственный органдар ажыра, анайда ок элбек калык-јон турушкан общественный организациялар ажыра башкарарынын жүзүн-башка бүдүмдерин байгы-зарына једип аларына амадаарыс. Бастыра ишкүчиле јаткандар бу иште элбеде ле теренжиде турушкажын, бистинг государственный ла общественный строй там ла бек болор, бис коммунистический строительствонын задачаларын оног тын јенүлү бүдүрерис».

Советский избирательный система СССР-дин 1936 жылда јөптөгөн Конституциясында айдылган. Ишкүчиле јаткандардын депутаттарынын бастыра Советтерине депутаттарды тудары избирательдер бастыра-текши, түнгей ле көндүрө избирательный право аайынча, јажытту үн берери ажыра өдүп јат.

Бастыра-текши избирательный право. Бистинг ороондо выбордын күнине 18 јажы толгон СССР-дин кажы ла гражданы ишкүчиле јаткандардын депутаттарынын Советтерине депутат тудар праволу. Олордын депутат тудар правозы эр де, үй де кижии болгонынан, угынан, национальнозынан, үредүзинен, јаткан јеринен, ада-энезинен, ар-јөөжөзинен, алдындагы иштеген ижинен, кандый да мүргүүлди јандаганынан камааны јок. Сагыжы једик-пес улус ла выборлор өдүп јаткан күнде түрмеде, ишле түзедер колонияда эмезе КПЗ-де отурган улус выборлордо туружып болбос.

Бу өрөги айдылганы активный избирательный право.

Бу праволо тузаланып, советский общественнын јажы јеткен ончо граждандары выборлордо туружып јат. Темдектезе, јербойындагы Советтерге 1973 јылда 17 июньда өткүрген выборлордо 156 миллионнон ажыра улус үнин берген. Је оныла коштой пассивный избирательный право бар. Онызы кижинин депутатка тудулар правозы. Јербойындагы Советтердин депутаттарына выбор болор күнге јетире 18 јажы толгон, союзный ла автономный республикалардын Верховный Советтерине — 21 јажы толгон, СССР-дин Верховный Советине — 23 јажы толгон улус тудулар праволу. СССР-дин өрө айдылган јажы јеткен кажы ла гражданини кандый да расалу, кандый да национальностту, эр де, үй де кизи болзо, кандый да мүргүүлди јандаганынан, үредүзинен, көчкүн де, көчкүн эмес те болгонынан, социальный јанынан, јөөжөзи јанынан ла азыйда кандый да ишти иштегенинен бир де камааны јогынан Советтердин депутаттарына тудулар аргалу.

Бу өрөги айдылган закондордон көргөндө, выборлордо туружарында ла Советтерге депутат болуп тудуларында үй улус ла эр улус, јашөскүрим ле јажы јаанай берген улус, СССР-дин Јуу-Јепселдү Ийде-Күчтеринде турган улус ла бастыра граждандар, партиянын члендери ле партийный эмес улус, ишмекчилер, колхозчылар ла интеллигенция, рядовой ишчилер ле башкараачылар түйней праволу. 1970 јылда тудулган СССР-дин Верховный Советинин депутаттарынын 30,5 проценти үй улус, 18,5 проценти одус јашка јетпеген улус, 27,7 проценти партийный эмес улус ла 50,3 проценти ишмекчилер ле колхозчылар. 1973 јылда 17 июньда тудулган јербойындагы Советтердин депутаттарынын 47,7 проценти үй улус, 28,2 проценти одус јашка јетпегендер, 56,1 проценти пар-

тийный эмес улус ла 67,3 проценти ишмекчилер ле колхозчылар.

Бистин областьтын јербойындагы Советтерине 2549 депутат тудулган. Олордын тоозында 1169, эмезе 45,8 проценти үй улус, одус јашка јетпеген 717 кижии (28,1 процент), партийный эмес 1485 кижии (52,3 процент), 1661 ишмекчи ле колхозчы (65,2 процент).

Түңей избирательный право. Бу советский избира-
тельный системанын јаан учурлу экинчи төзөлгөзи. Кажы
ла советский кижии выборлордо түңей туружат, кажы ла
кижии избирательдердин списогына јангыс катап бичилер,
јангыс ла јерде, депутаттын кандидады учун јангыс катап
үнин берер.

СССР-дин Конституциязынын 141 статьязы аайынча
СССР-дин Верховный Соведине өткүрилер выборлордо
кандидаттар избирательный округтар сайын көстөлөт. Ка-
жы ла избирательный округтан бир депутат тудулат.
Союзтын Соведине 300 мун кижии јуртап јаткан јерде
бир избирательный округ төзөлөт. Бистин ороондо Со-
юзтын Соведине выборлор өткүрери аайынча 767 изби-
рательный округ төзөлгөн, олордон анча ок депутаттар
тудулар. СССР-дин Верховный Совединин экинчи пала-
тазын — Национальносттордын Соведин СССР-дин
граждандары союзный ла автономный республикалар
сайын, автономный областьтар ла национальный округ-
тар сайын туткулап јат.

Национальносттордын Соведине выборлор өткүрер
избирательный округтар мындый ээжи аайынча төзөлөт:
кажы ла союзный республикада 32 округ, кажы ла ав-
тономный республикада 11 округ, кажы ла автономный
областьта 5 округ, кажы ла национальный округта бир
избирательный округ. Анайдарда, бистин ороондо СССР-
дин Верховный Совединин Национальносттордын Со-

ведине выборлор өткүрери аайынча 15 союзный республикада 480 округ тзөлгөн, 20 автономный республикада 220 округ, 8 автономный областьта 40 округ ла 10 национальный округта 10 избирательный округ, бастыразы 750 избирательный округ тзөлгөн, олордон анча ок депутаттар тудулар.

Советский избирательный законнын бу ээжилерин чике бүдүрген шылтузында избирательдердин үндери де түйей, тудуп алган депутаттардын да учуры түйей.

Чике избирательный право. Советский кижии бойынын журтап јаткан јеринен СССР-дин Верховный Советине, союзный ла автономный республикалардын Верховный Советтерине, јербойындагы бастыра Советтерге депутат тудар правоу. Мыны чике избирательный право деп айдар, ол советский избирательный системанын үчинчи тзөлгөзи.

Үнин јажытту берер право — советский избирательный системанын төртинчи тзөлгөзи. Мынан озо бистин ороннын избирательдери үнин ачык, кол көдүрип беретен. Је үнди јажытту берери онон демократичный болуп јат. Онын учун СССР-дин Конституциязы избирательдерге үнин јажытту берер право берген.

Советский улустын избирательный правозын закон корулап јат. Избирательдер үнин јажытту берер правоны бускан избирательный комиссиянын члени эмезе өскө јамылу кижии уголовный закон аайынча каруузына тургузылар. Оны јаргынын јөби аайынча үч јылга јетире јайымнан айрыыр эмезе бир јылга јетире түзединер иш бүдүрер эдип јаргылаар аргалу. Кажы ла советский кижии депутат тудар, депутатка тудулар правоу. Кижини јабарлап, төгүндеп, коркыдып эмезе карындап бу правоны бускан улус уголовный закон аайынча каруузына турар. Избирательный документтерди биле тура јастыра бичи-

ген јамылу улус ла избирательдердин берген үндерин куурмактап тоологон избирательный комиссиянын члени база уголовный каруузына тургузылар.

Советский избирательный системанын демократизми выборлорды белетеери ле өткүрери аайынча көп иштер бүдүрип турган избирательный комиссиялардын ижинен көрүнөт. Ороондо бу избирательный комиссияларга 1,5 миллионго шыдар улус тудулган. Бистин областьта дезе Союзтын Соведине выборлор өткүрери аайынча бир окружной комиссия, автономный областьтан Национальностьтордын Соведине выборлор өткүрери аайынча областной ло беш окружной комиссия ла 220 Участковый избирательный комиссия бар.

Выборлор өткүрер ээжи депутатка кандидаттар эдип көстөгөн улус учун элбек агитация өткүрер арга берген. Бу ишти өткүрери бистин избирательдерге јенил. Советский Конституция ологго демократический јайымдар берип јат. Оныла коштой советский государство бу ишти материальный јанынан јеткилдейт. Ишкүчиле јаткандарга ла олардын организацияларына типография, общественный туралар, чаазын, радио, газет, связь — ончозы берилген. Олорды тузаланып, общественный организациялар элбек агитационный ла массовый ишти выборлор алдында өткүрөт.

Бистин государство выбор өйинде избирательдерге јаан ајару эдет. Выборлор улус амыраар күнде 6 час эртен турадан ала 10 час энирге јетире өдөт. Текши улус выбордо турушсын деп, воинский частьтарда, больницыларда, кенегендердин ле каргандардын тураларында, ыраак барып јаткан поездтерде избирательный участоктор төзөлип јат. Выбор өйинде јолдо болотон улус өскө јерде үнин берер право берип турган аңылу бичик алат.

Бу праволорды ла јакшынак аргаларды тузаланып,

избирательдер выборлордо эрчимдү туружып, депутаттардын кандидаттары учун үндерин бир кижидий бергилейт. Жербойындагы Советтерге 1973 жылда 17 июньда выборлор өткүрерде, избирательный урналарга 156 миллионноң ажыра избиратель, эмезе избирательдердин списогына кирген улустын 99 процентинен ажыразы келген, олордын 99 проценттен ажыразы коммунисттердин ле партийный эместердин биригүзинин кандидаттары учун үнийн берген.

Депутаттардын кандидаттарын көстөөри эн каруулу иш. Депутат бслоры —бийик тоомјылу ла јаан каруулу керек. Албаты депутаттарга јаан учурлу государственнй ла общественный керектер бүдүмјилеген.

Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандары СССР-дин Верховный Совединин депутаттарынын кандидаттарына эн талдама уулдарын ла кыстарын көстөгөндөр. Олордын тоозында Көксуу-Оозы аймакта Амурдагы совхозтын мергендү иштү малчызы Дмитрий Васильевич Айтпасов, Турачак аймакта Курмач-Байголдогы сегисјылдык школдын үредүчизи Анна Макаровна Кандаракова, КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын баштапкы качызы Николай Семенович Лазебный, Қош-Агаш аймакта СССР-дин 50 јылдыгынын адыла адалган колхозтын койчызы Анна Михайловна Керексибесова, Алтайский крайисполкомнын председатели Николай Федорович Аксенов, ады јарлу советский писатель ле каруулу общественный ишчи Георгий Мокеевич Марков ло СССР-дин тракторный ла јуртхозяйственный машиностроение аайынча Министри Иван Флегонтович Сеницын. Олор ончозы бастыра ийде-күчин ле билгирлерин, эрчимин коммунистический строителствонын агару керегине берип турган улус. Депутаттарга кандидаттар көстөөрине учурлаган јуундарда, выборлор алдындагы окружной јуундарда,

депутаттардын кандидаттары избирательдерле туштажарына учурлай өдүп жаткан жуундарда советский улус КПСС-тин Төс Комитедин күреелей бектен-бек бириккенин, коммунизмди төзөп бүдүрер улу керекке учы-кыйузы жок чындык болгондорун жагыдан кереледилер.

Коммунистический партия советский албатыны СССР-дин Верховный Советинин выборлорун КПСС-тин XXIV съездинин жөптөрүн бүдүреринде, бистин көпнациональный Төрөлистин — СССР-дин ийде-күчин тыгыдарында, орооннын ончо нацияларынын ла ук албатыларынын ортодогы колбуларды тыгыдарында, олордын интернациональный бирлигин там бектештиреринде жагы једимдерге једип алганыла уткыырына кычырып туру.

Хозяйствоны ла культураны оноң ары өскүрери — выборный кампаниянын төс задачазы. Онын учун выборлорго белетенер ле оны өткүрер ишти партийный организациялар, јербойындагы Советтер ле олордын исполкомдоры, хозяйственный организациялардын ла промышленный предприятиелердин башкараачылары ла областьтын бастыра ишкүчиле јаткандары партиянын тургускан каруулу задачаларын бүдүрерине, кажы ла коллектив тогузынчы бешјылдыктын бүдерин быжулайтан төртинчи јылынын пландарын ла социалистический молјуларын бүдүрерине ууландырар учурлу.

С. Тюхтенов,
юридический наукалардын кандидады.

СОВЕТСКИЙ КИЖИНИНҢ ЫРЫЗЫНА

Коммунизмди бүдүрип келген бастыра өйлөрдө Коммунистический партиянын төс ајарузында кижиге, онын

керексигенин толо јеткилдеери, кижини ончо јанынан өскүрер төс задача турган. Социалистический общественнын өзүминин төс амадузы — «общественнын бастыра члендери ончо јанынан тен өзөрин ле бастыра јанынан аргалу јуртап јадарын јеткилдеери» — деп, В. И. Лениннин айтканын партия јана баспастан бүдүрип јат. (В. И. Ленин, Соч. толо јуунтызы, 6 т., 232 стр.).

«Бастыразын — кижиге, кижинин ырызына болуп» деген улу лозунгты јарлайла, јүрүмде јенүлү бүдүрип турган партиянын экономический политиказынын эн бийик амадузы албатынын јадын-јүрүмин јарандырары болуп јат.

Советский Социалистический Республикалардын Союзынын бастыра избирательдерине, граждандарына КПСС-тин Төс Комитеди эткен кычыруны советский улус тын оморкоп уткыдылар.

Јаан учурлу бу документте коммунистический строительствонин келер јуук өйдөги задачалары ончо јанынан чокумдалды. Коммунистический строительствонин пландарын јенүлү бүдүретен быжу төзөлгө — социалистический общественный производствонин токтоду јоктон өскүрери болгон до, болуп та јат. Қалганчы төрт јылдын туркунына бистин ороондо промышленный производствонин кеми 1,3 катап өскөн, 1600-тен ажыра јаан промышленный предприятие иштеп баштаган, научно-технический ичкери өзүм бийик тебүлерле көндүге берди.

Государство ло колхозтор областьтын јурт хозяйствозын өскүрерине 53,2 миллион салковой акча чыгымдагандар, онызы онон озо өткөн төрт јылга көрө 16,3 миллион салковойго көп, эмезе 44 процентке көптөгөн.

Бастырасоюзный социалистический мөрөйдө турушкандар эрчимдү иштеген шылтузында бешјылдыктын

төртүнчи жылынын баштапкы кварталынын производственный программазы јакшы једимдерлү бөткен.

Партия једип алган једимдерди темдектеп тура, јетире бөтпеген керектерди јарт билип јат, башкарап аппаратты, бастыра хозяйственный механизмди јарандыраарына, иштин дисциплиназын, кадрлар каруулу болорын бийиктедерине КПСС-тин Төс Комитединин 1973 жылда декабрь айдагы Пленумынын јөби аайынча јаан ајару эдип туру.

Советский улустын јадын-јөрүмин јарандыраарына, кижии бажына реальный кирелтени токтоду јоктон көптөдөрине партия јаантайын кичеемел эдип, эрчимдү иш өткүрип туру. Кижии бажына реальный кирелте калганчы төрт жылдын туркунына 20,5 процентке бийиктеген. Ого ишјалдын эн јабыс кемин бийиктеткени, кезик райондордо орто ишјалды бийиктеткени јаан јөмөлтө этти.

Калганчы үч жылдын туркунына 31 миллион кижинин ишјалы бийиктедилди, эмезе кажы ла үчинчи ишмекчинин ле служащийдин ишјалы бийиктеген. Колхозчылардын ижи учун төлөөри база көптөди. Быјыл ишкүчиле јаткандардын реальный ишјалы база 5 процентке кожулар.

1957 жылда ороондо ишјалдын эн ас кемии айына 27—32 салковой болгон, онон онын кемии 40—45 салковойго јетире бийиктедилген, 1968 жылдан ала айына 60 салковойго јетире бийиктедилди. КПСС-тин XXIV съездинин Директивтеринде ишјалдын эн ас кемин айына 70 салковойго јетире көдүрери темдектелген.

Советский кижинин јадын-јөрүми ырысту ла аргалу болорына јаантайын өзүп турган сүреен јаан общественный фондтор тузаланылып јат. Бу фондтордон берилип турган ла улуска эткен јенгилтелер 1969 жылда кижии ба-

жына 269 салковойдон болгон болзо, 1973 жылда 310 салковойдон келишти. Миллиондор тоолу улустын жадын-жүрүмининг материалый айалгазын жарандыларына пенсияларды ла студенттердин стипендияларын бийиктеткени жаан жөмөлтө болды.

Бистин областьтын ишкүчиле жаткандарынын реальный кирелтелери калганчы төрт жылдын туркунына 26,4 процентке бийиктеди. Эмди иштеп турган кажы ла кижии айына орто тооло 123,2 салковойдон ишжал алып жат.

Албаты тузаланатан товарларды эдип чыгарарын жылдын ла көптөдип, улус журтап жаткан тураларды, культурно-бытовой объекттерди тудары там ла элбеп турганы албатынын жадын-жүрүми ырысту болорына база жаан жөмөлтө.

СССР-дин Верховный Советине мынан озо болгон выборлордын кийнинде өткөн өйдө бистин ороондо төртөн беш миллион кижии жаңы квартираларга кирген, эмезе бойлорынын журтап жадар айалгазын жарандырган. Калганчы он жылдын туркунына 110 миллион кижии жаңы квартираларга кирген. Онызы Англиянын ла Франциянын албатыларын кожо алганынан көп.

Бистин областьта калганчы төрт жылдын туркунына жаңы 33 школ, 21 интернат, 7 детсад, 13 библиотека тулган, 10 муннан ажыра улус жаңы квартиралар алган, эмезе бойлорынын журтап жадар айалгазын жарандырган.

Больницаларда орындардын тоозы 500-ке көптөди. Ишкүчиле жаткандардын садып алар аргазы элбеди. Өткөн төрт жылдын туркунына бистин областьта журтаган улус 6618 телевизор садып алды.

Бу өдүп жаткан бешжылдыкта, алдындагызында чылап ок, промышленный ла аш-курсак товарларды албатыга садары көптөгөн, коммунальный ла бытовой жеткилдеш элбеген. Ол ок өйдө албаты тузаланатан товарлардын

государственный розничный баалары јангыс кеминде артып, артыктажа берген товарлардын баалары дезе јабызадылып јат. Бешјылдыктын баштапкы үч јылында баалар јабызаганынан ишкүчиле јаткандар 1,7 миллиард салковой бодолду кирелте алдылар.

Төрт јылдын туркунына албаты элбеде тузаланып турган аш-курсак товарлардын: калаштын, кулурдын, сахардын, јарманын, сүттин, эттин, анайда ок кижиге эн керектү аш-курсак эмес кезик товарлардын баалары јангыс кеминде болды. Квартира учун, коммунальный ла транспортный јеткилдегени учун төлөөри кубулбады.

Капиталистический ороондорды алгажын, олардо керектин аайы чек башка. Темдектезе, Күнбадыштагы ороондордо энергетический кызаланнын уур-күчтерин тузаланып, монополиялар нефтьтин ле нефтьтен эткен продукталардын бааларын бийиктедип ийдилер. Нефтяной компаниялардан өскө монополиялар база артпай турулар.

Тын өзүмдү капиталистический ороондордо товарлардын баазы 1972 јылда 4,4 процентке, 1973 јылда 7 процентке бийиктеген. Кезик ороондордо баалар анчадала тын бийиктеди. Темдектезе, былтыр США-да розничный баалар 8,8 процентке, ФРГ-де — 8,5 Канадада — 9,1, Великобританияда — 10,6, Италияда — 12,3, Японияда — 19,1 процентке бийиктеген. Кезик товарлардын, анчадала аш-курсактын баалары тын өскөн. Темдектезе, США-да 1973 јылда аш-курсактын баазы 19 процентке бийиктеген.

Социализм — история билер стройлордон кижиге эн ле күүнзек, ак-чек ле чындык амадуларлу общественный строй. Социализм кижинин јангы, кижиге эн ле јарамыкту јадын-јүрүмди јеткилдеп јат. Партия ороондо кажы ла биле јакшы јазалду турада, ончо јанынан јеткилделген

айалгада журтап јатсын, тузаланатан жүзүн-башка немелерлү болзын, культураның байлыгын тузаланзын деп кичееп јат. Коммунистический партия советский улустың материалый ла духовный керексигенин мынан да ары канча ла кирези толо јеткилдеери учун тартыжарга амадап туру.

Социалистический јадын-јүрүм — эн ле чындык демократизм, улустың ортодо колбулардын эн ле гуманитарный системазы. Социализм — бастыра граждандарга иштенер ле амыраар, акча төлөбөстөн үренер ле эмденер праволорды, пенсияла јеткилделер праволорды јеткилдегени. Социализм — албатының јадын-јүрүмининг материалый аргалары ла культуразы јаантайын јаранып турары, кижии ончо јанынан тен өзөрин јеткилдегени.

Советский улус бойының јадын-јүрүмиле јолду оморкоп јат. Олор СССР-дин Верховный Соведине удабас болотон выборлордо социалистический Төрөлине берингенин, Коммунистический партияның политиказын бүткүлинче јарадып тургандарын база катап керелеп көргүзерлер. Бистин областьтың ишкүчиле јаткандары, Советский Союзтың бастыра граждандары чылап ок, СССР-де кажы ла биленин, кажы ла кижининг јадын-јүрүми там јаранары, Төрөлис там өңжип тыңыры учун бойларының үндерин 16 июньда коммунисттердин ле партийный эместердин бирлигининг кандидаттары учун берерлер.

В. А. КАТАЕВ.

ИВАН ЯКОВЛЕВИЧ ТРЕТЬЯК

«Ишкүчиле јаткаднардын өштүзиле — империализмле, ишмекчилерди кулданарыла мен бастыра жүрүмимде тартышкам. Менин башкартуума берилген дивизи-

зияда туруп, кемнен де камааны јок ло тен праволу жүрүм учун тартыжуда туружып турган ончо улус канынын калганчы тамчызы төгүлгенче пролетариаттын идеялары учун тартыжарга белен». Бу от-јалбышту сөстөрдү 1920 жылда 1 январьда Иван Яковлевич Третьяк бичиген.

И. Я. Третьяк 1884 жылда 7 июньда Минский губернияда, Кайдановский волостьто Ракошичи јуртта јокту белорус крестьяннын билезинде чыккан. Ада-энезине билезин азыражарга болужар аргазын бедреп, ол школдо үредүзин таштап, озо баштап помещикке, онон агаш кезип садып турган байга јалданып иштеген.

1904 жылда, орус-јопон јуу башталган өйдө, Иван Третьяк революционный санаа-шүүлтелү студенттерле танышкан, албаты ортодо јууга удурлашту шүүлтелү куучындар өткүрген. Удабай ого полиция јажытту шинжү тургускан. 1907 жылда ол озо баштап Германия јаар качкан, онон Американнын Бириктирген Штаттарына барган.

Америкада И. Я. Третьяк он јыл жүрген. Анда ол узак иш таппай, өскө јерден келген улустын шыралу жүрүмин жүрген. Анда ол Россиядан качып келген улусла туштажып, олардын төзөгөн ишмекчи организациязына кирген. Темдектезе, ол Америкада орус политический организациялардын көп сабазын бириктирип турган «Орус ишмекчилердин союзынын федерациязынын» ижинде эрчимдү турушкан.

Россиядан келген эмигранттар Американын пролетариадынын эн эрчимдү, турумкай бөлүги болгон. «Россияда жүзүн-јүүр стачкаларда турушкан ишмекчилер Америкага јалтанбас, јана баспас јаан стачкалардын ийдезин экелген» — деп, В. И. Ленин бичиген (ПСС, 24 т., 91 стр.).

Америкада И. Я. Третьяк пролетариаттын буржуазия-

ла өткүргөн классовой тартыжузынын ченемелин алынган. Американын ишмекчилериле кожо јадып, кожо иштегени, политический митингтерде ле блааштарда турушканы, В. Володарскийле, өскө дө орус политический эмигранттарла туштажып, олордын лекцияларын укканы, К. Маркстын үредүзиле, орус революционерлердин шүүлтезиле танышканы И. Я. Третьяктын политический билгирин элбедерине, оны революционер эдип тазыктырагына сүреен јаан јөмөлтө болгон.

1917 жылда, Россияда каан јанды антарган кийинде, США-да јаткан орус политический эмигранттар јанарга албадангандар. Је США-дан ологго чыгарга сүрекей күч болгон. Октябрьский революциянын кийинде США-нын башкарузы шпионаж керегинде закон јарадала, орус революционерлерди Америкадан чыгарбас эткен. Темир јолдордо ло пароходтордо кату шинжү тургузылган.

И. Я. Третьяк ла онын бир кезек нөкөрлөри Россия јаар барар јөпти јүк ле 1918 жылда 15 июньда алгандар. Ол төрөл Белоруссиязына јанарга сананган. Је Третьякка Япония, Корея, Манчжурия ла Сибирь ажыра јанарга келишкен. Советский Сибирьди дезе ол тушта Колчак ол јолоп алган, Урал база контрреволюциянын колында болгон. Третьяк Новониколаевскке (эмдиги Новосибирск) једеле, онон ары барып болбой, Алтайда Чарышский станцияда үредүчи болуп иштеп јаткан карындажына келген.

Бу өйдө Алтайда, ол тоодо Туулу Алтайда, Колчактын јангына удурлажа, Совет јанды орныктырары учун партизандардын тартыжузы башталып турган. Большевиктердин баштаганыла партизандардын кичинек отрядтары 1919 жылда сентябрь айда полкко, бригадага, 8 октябрьда дивизияга бириккен.

Туулу Алтайда партизандардын ийде-күчин јангыс

башкартулу эдип бириктиреринде И. Я. Третьяк тын турушкан. Ол Иван Липантьевич Никифировко баштаткан 1-кы полкты тӧзӧӧрине болушкан, ол полкты партизандардын 2-чи полкыла (командири Б. Д. Кокорин) бириктирерин башкарган. Бу эки полкты 1919 жылда 23 сентябрьда Чаргы-Оозында бириктиреле, 1-кы партизанский дивизия тӧзӧӧрдӧ, И. Я. Третьяк онын командирине тургузылган, жарым айдын бажына Абайда дивизия тӧзӧлӧрдӧ, Третьякты онын командирине туткандар.

И. Я. Третьяк дивизиясында большевиктерден актив јууп алган. Бу активтин тоозында дивизиянын штабынын начальниги В. С. Зырянов, штабтын адъютанты В. Кудрявцев ле онын карындажы И. Кудрявцев, штабтын члендери Г. Е. Вязников ло Ф. Коровин, дивизиянын хозяйственный бӧлӧгинин начальниги А. Тропин, 1-кы бригаданын командири Н. С. Усов ло онын болушчызы Д. Ряполов, полктордын командирлери П. Д. Кокорин, И. Л. Никифоров, В. М. Лыжин, Устинов ло онон до ӧскӧлӧри болгон.

Дивизиянын активине алдында фронтто болгон, Совет јанг учун бек турган, јуулажып билер, јербойынын айалгазыла таныш улус кирип турган. Бу актив уур айалгаларда албаты-калыктын тартыжузын билгир башкарып, партизандардын јенӱзин јеткилдеген. И. Я. Третьяк јуулажарына алдында ӱренбеген де болзо, бу активтин болужыла Кӱнбадыш Сибирьде партизандардын тартыжузынын јакшынак башкараачызы боло берген.

Партизандардын большевик башкараачылары эсерлерле јана баспастан тартышкан, ненин учун дезе эсерлер албатынын тӱймеенин бойлорынын колына алала, оны Совет јанг учун эмес, Учредительный јуун, буржуазный земство учун тартыжуга кӧдӱрерге амадагандар. Эсерлердин мындый умзаныжы туй согулган.

Большевиктерге тайанып, И. Я. Третьяк дивизияда кату революционный дисциплина тургускан, национальный сурак аайынча чындык классовый политика өткүрген, партизандарды билгир башкарып, Колчактын ла Каракорумнын черүлерин оодо согуп, Туулу Алтайда Совет жан-ды орныктырарына жаан жөмөлтө эткен.

Тартыжунын сырагай ла кидим өйлөринде И. Я. Третьяктын партизанский дивизиясында 18 мун жуучыларлу 11 полк болгон. Мында орус ишмекчилерле, крестьяндарла кожо ишкүчиле жаткан алтайлар жуулашкан. Партизандар өштүлө калапту тартыжып, Колчактын ла Каракорумнын черүлерин оодо согуп, Туулу Алтайдын јеринин көп сабазын јайымдап алган.

Партизандар Күнчыгыш фронтто Кызыл Черүге жаан болуш јетирген. Кызыл Черүнин политишчилери 1919 јылда декабрь айда партизандардын жуулажып турган јерине келип жүреле, партизандардын, олордын дивизиязынын башкараачызынын тартыжузын сүрекей бийик баалаган. «Дивизиянын начальниги И. Я. Третьяк — чындык коммунист, бойынын идеяларын жүрүмде јана баспастан өткүрип јат. Партизандар оны сүрекей тооп јат. Совет јанды јакшы билип јат. Арткан комсоставтын белетенижи ас та болзо, је ончозы ак-чек, јалтанбас улус, олор менин Совет јан ла Кызыл Черү керегинде јетирүүмди нөк. Третьяктын өткүрген ижинин шылтузында сүрекей јарадып укты... Јурт албатыла (крестьяндарла) нөк. Третьяктын дивизиязы нак. 1-кы партизанский дивизияны регулярный Кызыл Черүнин ээжизине түрген ле јенил көчүрер арга бар. Менин шүүлтемле болзо, бу кызыл партизандардан јакшынак кызыл черүчилер болор» — деп, политишчи А. Ангаров бичиген.

1920 јылда январь айда партизандардын 1-кы дивизи-

зиязы Кызыл Черүнинг составына кирген. Партизандар кызыл черүчилер боло берген.

Гражданский јуу божогон кийинде И. Я. Третьяк Бийск городто јуртап, албаты ортодо јаан политический иш өткүрген. 1924 јылда ого персональный пенсия берилген. Өскө ороондордын олјочыларыла, контрреволюцияла тартыжып, Советский госуударствонунгу тузазына эткен јаан ижи учун И. Я. Третьяк јуучыл Кызыл Мааны орденле кайралдаткан.

Алтайда гражданский јуунунг геройы И. Я. Третьяк 1937 јылда өлгөн. Алтайдын ишкүчиле јаткандары онын ат-нерезин качан да ундыбас.

С. Я. ПАХАЕВ,
исторический наукалардын кандидады.

КООПЕРАЦИЯНЫН ТЕЛЕКЕЙЛИК КҮНИ ТУУЛУ АЛТАЙДА

Телекейлик кооперативный союзтын јөби аайынча кооперациянын Телекейлик күни бастыра ороондордо июль айдын баштапкы суббодында темдектелер. Бистинг орооныста дезе бу күн 1923 јылдан ала темдектелет.

Кооперациянын Телекейлик күни Туулу Алтайдын јеринде баштапкы ла катап 1924 јылда 20 июльда Успенский волостьюто (эмдиги Майма аймакта) Чой јуртта темдектелген. Байрам албатынынгу туразында өткүрилген, анда митинг болгон, јуулган улус «Текшилей кооперация керегинде ле чокум јуртхозяйстванный кооперация керегинде» доклад уккан.

РКП(б)-нин областной комитеди ле облисполком бойынын практический ижинде хозяйствоны өскүрерининг эн артык ченемелин таркадарына, областьта кооперация-

лар төзөөрине јаан ајару салып турган, ненин учун дезе В. И. Ленин социализмнин айалгаларында кооперациянын социально-экономический бүдүмин ле аңылу учурын шак кооперативный планында јартап берген. Кооперация крестьяндардын тагынан бойлорынын јилбүлерин общественный, текшигосударственный јилбүлерле бириктиретен эн артык арга болгон. Ол крестьяндардын оок, чачыны хозяйстволорын јаан, бийикмеханизированный производствонун јолына бойынын күүниле көчүрер анчадала јакшы айалгаларды јеткилдеген, деремнени социалистический төзөлгөлөр аайынча өскөртөр арга берген.

Крестьяндарды социализмге тартып алар кооперативный јол крестьянствонун оок буржуазный психологиязын, онын жүрүминин бастыра бүдүмин кубултар аргалу болгон. Бу керекте јангыс ла кооперациянын күнин темдектеери јаан учурлу болгон эмес, је өскө дө иштер, ол тоодо түжүмнин күнин, агаштын күнин, область ла аймактар ичинде јуртхозяйственный выставкалар өткүргени база јаан учурлу болгон. Бастыра ол иштер јурт хозяйствоны социалистический јолло өскөртөрине болушкан.

Кооперация капитализм де тушта болуп јат. Германия јуртхозяйственный кооперациянын төрөли деп бодолот. Кооперация мында төзөлгөн лө эн јаан өзүмине мында јеткен болгон. Туку 1849 јылда Германияда эки сырьевой нөкөрлик, 1869 јылда дезе баштапкы кредитный нөкөрлик төзөлгөн.

Россияда 1865 јылда Р. Ф. Лучинин деп кижии Костромской губернияда Ветлужский уездте Дыроватово јуртта баштапкы орус ссудо-сберегательный нөкөрлик төзөгөн. Баштапкы кооперативти ээчий Россиянын башка-башка толуктарында кредитный ла өскө дө бүдүмдү кооперативтер төзөлгөн. Қааннын башкарузына кыста-

дып та турза, кооперативный движение жылдан жылга там ла өзүп турган.

1866 жылда Россияда сүт садар ла сүтти иштеп кубулар нөкөрликтер төзөлгөн. Ол ок жылдарда өмөлөжип иштеер артельдер табылган.

Кооперациянын тын өзүми Петербургтын пролетариадынын эрчимдү тартыжуларыла колбулу болгон. 1906—1907 жылдардан ала Россиядагы кооперативный движение сүреен жаан экпиндү элбеген ле тынгыган. 1918 жылда журтхозяйственный кооперативтердин тоозы 30 муннан ашкан. Кооперативтеринин тоозы аайынча Россия баштапкы јерге чыккан, је ол биригүлердин бүдүми социалистический эмес болгон.

1920 жылда 27 январьда Совет јан озогы журтхозяйственный кооперацияны јоголторы керегинде декрет чыгарган. Мынын кийинде кооперативный движение бир кезек кубулып, өскөртө төзөлип турар болды. 1921 жылдын учынан ала журтхозяйственный кооперация јангы, социалистический бүдүмдү болуп төзөлип башталган. 1922 жылдын 15 февралине Россияда (Украина јогынан) 12541 журтхозяйственный кооператив төзөлгөн.

Кооперативный движениенин ийде-күчтү алтамы керегинде куучындап, ишкүчиле јаткандарга кооперация, чокумдап айтса, журтхозяйственный кооперация крестьяндардын хозяйствозын көдүрерине кандый учурлу болуп турганы керегинде айдып, областьтын «Ойрот јер» деп газеди 1924 жылда 12 августта мынайда бичиген: «Јуртхозяйственный кооперацияны төзөп алзаас, јурт хозяйствобысты көдүрерине, оны өскүрерине ле јарандыраына јенил ле азыйгызынан артык једип аларыс. Крестьянский хозяйство јакшы айалгада болорынын белеги деп, журтхозяйственный кооперацияны турумкай ла ак-чек тө-

зөөргө ончо улусты кычырары — бистинг молјубыс, кыйал-та јок бүдүретен керегис».

Туулу Алтайда кооперативный биригүлердин жүзүн-базын кеберлери болгон. 1923 жылдын октябрь айында кенегендердин кооперациязы төзөлгөн, ол бастыра кенегендерди иштинг артельдерине бириктирер задача тургускан. Баштап тарыйын жүк ле алты кижии өмөликке бириккен, он айдын туркунына дезе члендеринин тоозы 110-нон ашкан. Артельде сарју эдер ле төгөт агызар заводтор, агаштанг эдимдер эдер, сопок көктөөр лө столярный мастерскойлор ло 19 кире өскө дө оок бытовой предприятиелер бар болгон. 1924 жылдын ортозынан ала ангчылардын кооперативный организациязы иштеп баштаган. Он ло айдын туркунына бу организациядагы ангчылардын тоозы 5 катапка шыдар көптөп, 4500 кижиге јеткен. Адару өскүрер нөкөрлик төзөлгөн. Ол өйдө областьта 38764 каладалу 3349 хозяйство болгон. Саткан продукталардын баазы аайынча адару өскүрери область ичинде төртинчи јерде турган.

Јурт хозяйствонунг төс бөлүктеринин бирүзи жылкы өскүрери болгон. Је гражданский јуунунг өйинде жылкынын тын-тоозы тын астаган: 1923 жылда ол 1917 жылдагы жылкынын тын-тоозынын жүк ле 47 проценти болуп турган. Онын учун жылкы өскүрер нөкөрликтер малдын јаныс ла угын јарандырар задача эмес, је онын тоозын да көптөдөр задача тургускандар.

Јуртхозяйственный кооперациянын бүдүмдеринин бирүзи болуп турган машинный нөкөрликтер элден ле озо өмө-јөмөлө машиналар садып алар ла тузаланар задачага төс ајарузын ууландырган. Темдектезе, Туулу Алтайда эн баштанкы тракторды Майма аймакта Подгорновский нөкөрлик 1925 жылдын јайында 2030 салковойго садып алган. Трактор «Фордзон» маркалу болгон. Нөкөр-

ликтердин өскө дө кеберлери бар болгон: мал өскүрер, маала ажын өскүрер ле садар база оног до өскөлөри.

1923 жылдын учына жетире бистин областьта бойынын кооперативный центри (төс јери) јок болгон, областьты кооперативтердин Алтайский губернский союзы Горно-Алтайский ле Бийский отделениелери ажыра јеткилдеген. Областын бойынын кооперативный центри потребительский кооперациянын уполномоченныйларынын Улалуда 1923 жылда 8 декабрьда болгон баштапкы съездинде төзөлгөн.

Кооперативный центрдин ле кооперативтердин алдында јурт ла промысловый хозяйстволорды орныктырар, олар ло фабричный хозяйство ортодо, өскөртө айтса, крестьянство ло ишмекчи класс ортодо колбу (смычка) тургузар сүреен јаан задача турган. Бу задачаны ол тушта улу пролетарский революциянын јенүзин јеткилдееринде јаан арга деп көргилеген.

Партийный ла советский органдар практический ижинде албатыла билижер сырагай кичинек те органы тузаланып, областын ончо улустарынын ортозында тазыктырулу иш өткүреринде кооперативный биригүлерге элбек јөмөнип тургандар. Темдектезе, Майминский волостто Чаргычак јуртта (эмдиги Майма јуртта) кооперативтин акказыла балдардын сады ачылган. Сад ачылган күн чын ла байрамдый өткөн.

Байрамдар ла улустын жүзүн-јүүр јуундары јаан политический көдүринилү өткүрилетен. Мынын шылтузында ишкүчиле јаткандардын политический санаа-шүүлтези бийиктейтен.

Е. ПУСТОГАЧЕВ.

БАЖАЛЫКТАР

Азыралды көптөдө эдери — мал ижин арбыдадарынын төзөлгөзи	1
СССР-дин Верховный Совединин выборларына уткуй	8
Жайгыда мал семиртери	15
Колхозтын председатели — пропагандист	19
Ўредүлү жыл божоп јат	22
Јаннын эн бийик органы	26
Советский кижинин ырызына	35
Иван Яковлевич Третьяк	40
Кооперациянын Телекейлик күни Туулу Алтайда	45

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано к печати 6/VI 1974 г. Формат 70×84 1/32

Усл. печ. л. 3,26. Уч.-изд. л. 1,93. Заказ 2204.

Тираж 970 экз. Цена 4 коп. АН 13241.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, г. Горно-Алтайск, пр. Коммунистический, 44.

Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

4 акча